

LA REVISTA "QUADERNI IBERO AMERICANI":
UNA CRUÏLLA DE L'HISPANISME EUROPEU
DES DE FA SEIXANTA-CINC ANYS.

escrit per

Giuliano SORIA

Universidad de Roma Tre

La revista dels Nobel

Després de dos anys de silenci recobra vida nova la revista hispana més antiga i famosa que Giovanni Maria Bertini va fundar a Torí al 1946. Una revista que ha estat considerada i continua com a cruïlla entre l'hispanisme italià i l'uropeu, que és escola del estudis de literatura comparada. Hi han escrit, en aquests anys, els Nobel espanyols: Juan Ramón Jiménez (Nobel al 1956), Vicente Aleixandre (Nobel al 1977), Camilo José Cela (Nobel al 1989), la xilena Gabriela Mistral (Nobel al 1945), el guatemalenc Miguel Ángel Astúrias (Nobel al 1967), el xilè Pablo Neruda (Nobel al 1971). Però també han col·laborat Benedetto Croce, grans poetes espanyols com Dámaso Alonso (un dels mestres de la Generació del 27); il·lustres crítics com Ramón Menéndez Pidal, Américo Castro, molts llatinoamericans com el nicaragüenc juliol Icaza Tigerino o el anglès lusòfon Pepetela. A les pàgines de la revista va créixer gran part de l'hispanisme italià des d'Oreste Macrì a Franco Meregalli, des de Guido Mancini a Margherita Morreale, des de Carmelo Samonà a Cesare Segre, des de Giuseppe Carlo Rossi i Giuseppe Bellini, a Lore Terracini. I, a més, els noms més importants de l'hispanisme internacional com Marcel Bataillon, Helmut Hatzfeld, Emilio Carilla i molts altres. El logotip de la revista ve d'un dibuix de Leonardo da Vinci que reproduceix una roda, símbol de la circularitat del saber. D'altra banda, les paraules del logotip "tot pot ser un" prové d'una dedicatòria de Lope de Vega en la primera part de la seva comèdia *Don Juan de Castro*, on Lope defensa la unitat de la poesia i de la prosa que "es poden fer servir de igual manera, tenint història en vers i poesia en prosa", tots dos gèneres són "les arts liberals". Segons aquesta visió de Giovanni Maria Bertini tot el que fa referència al món espanyol i llatinoamericà ha de

tenir unitat en una mateixa revista i sobretot troba unitat en el concepte superior de l'amor que tot ho unifica (visió molt apreciada per Lope).

La revista es relança ara sota la direcció de Giuseppe Bellini i de Giuliano Sòria amb la col·lecció editorial de la mateixa revista titulada, amb forts ressors lorquians, "El Duende". El primer volum de la col·lecció és del professor Bruno Damiani de The Catholic University of America de Washington (el títol és: *Narrativas Humanísticas. Estudios sobre la Prosa del Siglo de Oro*, Edizioni Nuova Cultura, Roma, 2011). S'hi preveuen altres volums sobre el modernisme i sobre traduccions italianes de Lorca i del seu cèlebre *Llanto por la muerte de Ignacio Sánchez Mejías*.

En el llunyà 1946, a Torí, Giovanni Maria Bertini, el degà dels hispanistes italians, funda tant la *Associazione per le Relazioni Culturali con la Spagna, il Portogallo e l'America Latina* (ARCSAL) (febrer 1946), com els "Quaderni Ibero Americani" (agost 1946), que constitueixen una mena de butlletí oficial. No es pot infravalorar, a l'hora de concretar aquestes iniciatives, el paper proactiu portat a terme per un grup d'estudiants de la Universitat de Torí. Al novembre de 1945 Fulvio Zana proposa a Bertini la fundació d'una associació que estrenyi els llaços culturals amb els països de llengua espanyola; tot seguit, al seu costat es van alinear altres estudiants, Enrietto, Bertola i D'Aponte, (en part els trobarem entre els redactors de la fase inicial de "Quaderni Ibero-Americani") i Claudi Gorlier, que esdevindrà després en un gran anglicista a la Universitat de Torí. Bertini inicialment mostra certa reluctància, conscient del fracàs que hi havia tingut una iniciativa seva anàloga en els primers anys vint. Per posar a prova la fermesa de les seves intencions, demana als joves un llistat d'almenys vint persones interessades en el projecte. Després de tres mesos, els promotors es van tornar a presentar aquesta vegada més forts amb l'adhesió de desenes de personalitats, entre les quals destaquen els cònsols d'Espanya, Xile, Santo Domingo i Uruguai i alguns grans veterans de la cultura acadèmica: Arturo Farinelli, l'hispanista italià més conegut en aquests moments, Lucio Ambruzzi, que en aquests moments està enllestint el diccionari de espanyol que li donarà una fama duradora, Santorre Debenedetti, director del "Giornale storico della letteratura

italiana". La determinació dels universitaris i el clima cultural més favorable superen la desconfiança Bertini i el convencen per començar aquesta aventura editorial.

El volum cent dels "Quaderni Ibero-Americani" es va publicar el 2006 en el context del seixanta aniversari d'activitat de la revista. La presentació oficial va tenir lloc en un congrés, organitzat per l'Associació Premi Grinzane Cavour, que es va dur a terme amb gran èxit, en col·laboració amb el professor Vicente González Martín, a Salamanca el 2 març del 2007. La publicació va consistir en una antologia d'articles i d'assaigs publicats durant tota la trajectòria dels "Quaderni", precedit d'una intervenció dels seus dos directors actuals: una premissa de Giuseppe Bellini i una introducció que jo mateix vaig escriure. El número cent representa per a una publicació una fita de prestigi, que és encara més preciosa i important si considerem la vida sovint incerta de les revistes literàries i acadèmiques. No obstant això, no es tracta només d'un esdeveniment editorial: parlar dels "Quaderni" significa també recórrer gran part de la història de l'hispanisme italià. Abans de la seva publicació no existien instruments editorials de qualitat i al voltant de la revista va créixer una sencera generació d'hispanistes italians. El fet d'explorar una història cultural tan antiga -i la seva força encara avui mateix- és la fidelitat a una idea precisa de l'hispanisme i al compromís militant d'una xarxa de col·laboradors animats per la passió i la internacionalitat.

En la immediata postguerra, tots els sectors productius viuen una dramàtica escassetat de recursos. Saben aprofitar-se'n molts països de l'àrea ibero-americana no involucrats en el conflicte i que ja en els últims anys de guerra s'havien obert amplis espais per substituir els empresaris europeus, com llegim en un assaig de Carlo Antonio Santini per als "Quaderni": «mentre l'Europa si dissanguava, iniziative industriali e commerciali sudamericane fiorivano e si sviluppavano». El fenomen afecta també al camp editorial i veu sobretot a l'Argentina i a Mèxic com també a països capaços d'aprofitar les noves ocasions comercials amb publicacions d'art o produccions cinematogràfiques. Per tant, no es tracta només d'una dada de folklore trobar un grup de pel·lícules mexicanes que van participar al Festival de Cannes del 1947. Paral·lelament als camins fluctuants de l'economia, creix el desig de confrontació cultural, d'anar més

enllà les fronteres del pensament. La pau i la llibertat recuperades nodreixen un impuls cultural que consent afrontar amb determinació les dificultats d'ordre pràctic, també en un país sotmès a dura prova com Itàlia. Després d'un llarg període de censures culturals, es viu amb entusiasme renovat la reobertura de les fronteres i la possibilitat d'aprofundir en el coneixement d'altres pobles, d'intercanviar elements de vida espiritual, d'obrir un diàleg lliure i sense condicionaments.

Circumstància favorable per a les iniciatives de Bertini, i no casual, ha estat el fet que molts dels seus col·laboradors s'haguessin anat a viure a Espanya, Portugal i Amèrica Llatina; a l'estranger han difós la peculiaritat del ARCSAL o han enviat als "Quaderni" les seves contribucions: s'assenyalen, entre altres, Nera Ponsiglione al Brasil, Livi Dal Bon a Veneçuela, Isabel Sesto d'Insulsa a Uruguai, Víctor Planas a Argentina. A aquests s'hi afegeix una densa xarxa de corresponsals locals també de notable prestigi, sovint literats i crítics en llocs neuràlgics de la cultura de part de l'Amèrica Llatina i d'Europa: recordem en primer lloc a Camilo José Cela, des de Madrid, que més de quaranta anys després (1989) rebrà el premi Nobel de Literatura, però mereixen que els citem també Raimundo Lida a Mèxic (Col·legi de Mèxic), Delia Paladina a Buenos Aires (Universitat de Tucumán), Pere Bohigas a Barcelona (Biblioteca Central), l'editor Francesc Moll a Palma de Mallorca, Frank Pierce a Anglaterra (Sheffield University), Joseph G. Fucilla en Estats Units (Northwestern University, Illinois), Marc Labatut a les colònies franceses de l'Àfrica Occidental, i tants altres des d'Argentina, Portugal, França, Suïssa,...

Bertini potencià aquests contactes i va també establir noves relacions personals, amb viatges d'estudi i recerca. Es tractava sempre d'elements que ampliaven l'internacionalització de l'Associació amb la recepció de notícies, revistes, llibres, informacions de tota mena, a més a més la revista des dels primers números va adquirir un regust internacional, amb distribució a llibreries de Madrid, Barcelona, París, Oxford i Nova York. Bertini anys després revocarà el clima que es respirava en aquest context, amb anotacions que encara avui poden ser actuals.

Una delle manifestazioni più insistenti fu il bisogno di stringere più saldi legami con quelle nazioni dalle quali il lungo conflitto ci aveva tenuti divisi e lontani. Sorsero allora numerose delle nuove associazioni, dei centri di studio, dei cenacoli culturali che si proponevano di favorire i rapporti con l'estero atti a farci conoscere e apprezzare la storia, il carattere, i costumi del mondo vicino e lontano che si conosceva troppo superficialmente. E si pensò anche che questa ignoranza potesse essere stata una delle cause di tante differenze e di tanti contrasti che avevano fomentato uno stato di reciproca incomprensione e di progressiva indifferenza e ostilità.

La ARCSAL organitza un conjunt de cites i adquireix visibilitat en el context de les organitzacions culturals de Torí. En els records de Bertini hi trobem un exemple del vast ressò suscitat per una conferència amb projeccions-visuals (per a aquella època excepcionals) del ministre xilè Espinosa. Segueixen l'exemple de Torí altres ciutats a tot Itàlia: en breu temps a Bolonya, Venècia, Nàpols, Milà, Chiavari, Bari, Messina es funden seccions locals, amb la seu a Torí que assumeix el paper d'enllaç. En els anys següents les activitats es multipliquen: l'Associació organitza a les diferents seus desenes de conferències, concerts, projeccions, representacions teatrals, cursos de llengua espanyola i portuguesa, viatges culturals i participació en cursos internacionals d'estiu a Santander, Madrid, Barcelona, Palma de Mallorca. Al 1959 la seu de Bolonya organitza un centenar de trobades per celebrar els deu anys de la seva fundació.

Els "Quaderni", amb el pas del temps, es converteixen en un veritable lloc de trobada de corrents de pensament que vénen de centres d'estudi de seus molt llunyanes unes de les altres. Els continus intercanvis de revistes (a més d'un centenar, tant de la Península Ibèrica com de Sud-amèrica), al costat del enviament de publicacions per recensions i a les donacions de llibres, afavoreixen l'augment d'una biblioteca especialitzada, amb seu a Torí, al carrer Po número 19, a la seu històrica de la universitat, a disposició dels socis i dels estudiosos. Encara que de petita dimensió, la biblioteca ha estat una de les poquíssimes que hi ha a Itàlia especialitzades en el sector i va funcionar

com a centre de recerca bibliogràfica utilitzat per investigadors i estudiants. També en aquest cas l'experiència de la seu central és una força impulsora: durant els següents anys també les seccions de Milà, Pàdua, Venècia, Nàpols i Avellino han obert biblioteques, encara que fossin modestes, amb Torí coordinant el servei. Després de la mort de Bertini el 1995, la biblioteca l'ha adquirit el Consell Nacional d'Investigació de Milà, dirigit per Giuseppe Bellini.

El ARCSAL i "Quaderni Ibero Americani" no passen despercebuts tampoc per importants realitats empresarials com l'Olivetti i la Cinzano. Donen suport a la Associació, encara que la general escassetat de mitjans repercuteix durant molt de temps sobre la continuïtat del treball: a finals de 1947 llegim a la revista que «l'amministrazione deve superare innumerevoli difficoltà». No obstant això, el clima intel·lectual estimulant i la voluntat dels redactors acaben compensant els obstacles materials. Superada la fase pionera, la revista consolida les bases: a mitjans de 1948 es pot considerar acabada la fase crítica i la redacció comunica amb orgull «che i lettori si renderanno conto del sensibile progresso dei "Quaderni"». Essi d'altra parte, sono già accolti quali non indegni confratelli dalle più note riviste». Encara al 1960 Bertini podrà dir que els "Quaderni" són «l'única rivista che in Italia si interessi di tutta l'attualità culturale dei Paesi di lingua spagnola, portoghese e catalana».

A les intencions de Giovanni Maria Bertini, la revista hauria volgut renovar i multiplicar els llaços de simpatia i d'intercanvi cultural entre Itàlia, Espanya i Amèrica Llatina. L'atenció a aquest últim continent sembla evident per a la nostra sensibilitat d'inici de mil·lenni: avui molts escriptors sud-americans gaudeixen de notable prestigi i èxit comercial. Però cap a la meitat del segle vint la familiaritat amb la cultura sud-americana encara no havia conquistat: Bertini ha estat precursor també en aquest sentit. Indicatives d'aquest aspecte són les paraules d'Oreste Macrì, com a conclusió al seu article en els "Quaderni" de 1945: «Il destino di una nazione iberoamericana non dovrebbe essere disgiunto da quello di tutte le altre; e qui l'umanesimo ha la sua parte di misura e di esempio nella sintesi di natura e umanità, purché senza pregiudizi e pericolose rammemorazioni vada innanzi e prepari virilmente

il vacuo dialettico della sintesi creatrice, nella continuità di una storia integrata dell'Occidente».

Al curs dels seixanta-set anys d'història de la revista, el principi de base de Bertini ha governat constantment el treball editorial, constituint el secret de la seva durada en el temps: la publicació dels "Quaderni Ibero-Americani", a diferència de la major part de les revistes literàries de l'època, continua encara avui. Esgotat el quadre històric general, la millor manera per entrar en l'esperit aventurer dels "Quaderni" és fer-li un cop d'ull a les seves pàgines.

El primer volum de la revista («publicata con arte ed affetto dalla più antica e insigne tipografia torinese, “Vincenzo Bona”») es presenta com trimestral i correspon al trimestre agost-setembre del 1946. La primera seu és al carrer Vittorio Amedeo, número 18, a torí. A l'article de presentació del primer número, una breu pàgina en llengua espanyola, Bertini segueix els exemples d'Arturo Farinelli i de Benedetto Croce, tots dos seus mestres, el primer pels aspectes literaris, el segon pels històric-filosòfics. Les intencions expressades per Bertini a l'editorial troben de seguida la seva essència al primer assaig publicat. Es tria començar amb un nom de ressò internacional: Federico García Lorca. Es publica, com il·lustraré a les pàgines següents, una part d'un assaig d'Arturo Barea sobre el breu període americà del poeta espanyol (1929-1930).

Però als "Quaderni" i a Lorca tornaré en unes pàgines. Tornant a 1946 i al primer i fi volum de setze pàgines (paper aconseguit amb gran fatiga durant la crisi de la postguerra), troben espai altres importants veus poètiques: l'andalús Juan Ramón Jiménez (encara lluny que se li assignés el premi Nobel el 1956) i la xilena Gabriela Mistral, a la qual se li acabava d'adjudicar el Nobel (1945), recordada també per haver estat la primera dona sud-americana a la qual se li atorga el més prestigiós reconeixement literari. De Jiménez molts anys després els "Quaderni" publicaran *Mudo universo que me buscas*, una poesia inèdita de 1940 i obtinguda «por amabilidad de la poetesa Trina Mercader». I després vénen les pàgines d'altres Nobel: Vicente Aleixandre va escriure el 1968 un

article molt significatiu sobre *Miguel Hernández: nombre y luz* (volum 35-36), Dámaso Alonso al volum 11 escriu sobre *Sobre Erasmo y Fray Luis de León*.

Amb Mistral ARCSAL i "Quaderni" gaudeixen d'una relació privilegiada, aprofitant l'avinentesa de la seva recent estada a Itàlia. Cal recordar, per exemple, l'assaig que a ella li va dedicar Jole Scudieri Ruggieri el 1947, una poesia titulada "Almuerzo al sol", inèdita també a Amèrica Llatina (apareixerà en una antologia publicada a la editorial Losada de Buenos Aires), donada a la revista «con atto gentile». Trobem a "Quaderni" la signatura de Gabriela Mistral fins a 1957, any de la seva mort. Les composicions, publicades des del primer número, ocuparan un espai familiar als lectors de la revista: una cita fixa titulada "Testi di poesia contemporània", editats o d'alguna manera preparats per a la seva publicació, i per tant, inèdits absoluts, dedicats en el seu moment a diferents àrees geogràfiques i lingüístiques de l'univers llatinoamericà. Si haguéssim de recollir totes les poesies i les proses triades per als cent números dels "Quaderni", podríem disposar d'una significativa antologia de les literatures en llengua espanyola i portuguesa, composta per autors cèlebres (Jorge Rojas, Guilherme d'Almeida, Miguel Ángel Astúries, Pablo Neruda, Jorge Luis Borges, Artur Pestanya "Pepetela", etc.) i de tants altres als quals el temps no els ha fet justícia i que seria encara més important redescobrir.

Pablo Neruda és un altre premi Nobel (1971) àmpliament avançat per l'interès dels "Quaderni". Dos dels seus poemes troben espai en 1951, sempre en les pàgines de "Testi di poesia contemporanea", que en aquest cas mostren la versió traduïda. En particular, "Para que tú me oigas" presenta motius d'interès de com Neruda expressa, d'alguna manera, la seva relació amb la creativitat poètica:

Para que tú me oigas
mis palabras
se adelgazan a veces
como las huellas de las gaviotas en las playas.
[...]

Más que mías son tuyas.
Van trepando en mi viejo dolor como las yedras.
[...]
Ahora quiero que digan lo que quiero decirte
para que tú me oigas como quiero que me oigas.

De Neruda m'he ocupat personalment en un volum recent dels "Quaderns", en el qual vaig explorar altres aspectes inèdits dels seus contactes italians. En particular, n'he examinat la relació d'amistat i d'afinitat intel·lectual que en els anys seixanta va unir a l'editor de Torí Alberto Tallone, que va tenir el privilegi de publicar alguns textos inèdits del poeta xilè. Però no s'ha de pensar que per als "Quaderns" intentar noms grandiloqüents signifiqui una lloança incondicional. L'exemple més cridaner el tenim el 1954 a la recensió d'una selecció de Einaudi de poesies precisament de Pablo Neruda, traduïdes per Salvatore Quasimodo i il·lustrades per Renato Guttuso. Noms d'excel·lència per a una edició que podríem considerar de primera línia i immune a les crítiques negatives. No obstant això, de les paraules d'Anna Maria Gallina comprenem que un llibre no és memorable només per les seves característiques d'edició de luxe; ja que amb arguments convincents, ens convenç que la presència d'aquest volum a la nostra biblioteca podria ser accessòria. Amb puntualitat científica, el columnista desemmascara els possibles buits lingüístics que apareixen a la transcripció original («gli accenti ballano la tarantella, posandosi dove non dovrebbero e fuggendo dai vocaboli che li richiedono») i a la versió proposada per Quasimodo («con questa traduzione, non ha reso un buon servizio né a sé, né alle lettere ispaniche»). Judicis severes dictats per la passió per una cultura ibèrica que es vol potenciar cada vegada més aquestes connexions històrico-culturals.

El valor científic dels "Quaderns" es mesura sobretot en els exàmens crítics i assagístics. Entre els centenars de possibles exemples, triem aquí dos articles significatius. El primer, com no pot ser d'altra manera, correspon a Arturo Farinelli, mestre de Giovanni Maria Bertini i, per tant, pertanyent, d'alguna manera, als pares espirituals de la revista, al costat de Benedetto Croce. L'article publicat al segon volum és

un de les últimes contribucions de l'ancià estudiós que morirà amb més de vuitanta anys pocs mesos després el 1948. Evocatiu si ho llegim amb posterioritat com a homenatge al final d'una llarga existència intel·lectual. L'incipit de l'article, més que un comentari sobre Cervantes, semblaria seu autoretrat: «[...] col sorriso divino dell'arte, la naturalezza più schietta, la fantasia più accesa e l'incantevole umore». La seva apassionada adhesió a la matèria es mostra encara a les pàgines dels "Quaderni":

Certo la caduta degli ideali eroici che trascina con sé la morte del prode [...] dove a pesare sul cuore del creatore di questa immaginosa storia, rivolta alla condanna e alla distruzione di una letteratura fiabesca, degenerata nell'assurdo, e cagione di deliri ancora ai suoi tempi. Sanare, ahimé, era distruggere, privare il mondo del conforto dei leggiadri fantasmi, delle chimere che ci animano e riattivano le energie sopite, popolano i deserti della nostra immaginazione. Se non peccassi di mancata carità direi che giammai dovrebbe avvenire questa guarigione, perché con la salute riacquistata, non solo siamo privi della sua grazia incantevole, ma di quella pure di Sancho Panza, capace di mutare in piacere e diletto la stessa malinconia.

Cal recordar també al 1953 la contribució de Giuseppe Carlo Rossi (un dels mestres del lusitanismo italià) sobre Fernando Pessoa, artista celebrat universalment en temps successius, però encara inèdit a Itàlia: el text *Il caso poetico* el text anticipa més de trenta anys abans la meritòria carrera d'Antonio Tabucchi. Els estudis sobre el poeta portuguès, com llegim en el text, són en els seus inicis, «la critica ha da poco assunta una posizione di indagine e di valutazione sistematiche» i «si è superato lo stadio in cui questa critica veniva esercitata solo o pressoché esclusivamente dalle persone che ebbero dimestichezza di vita e di arte col poeta». En la seva pròpia pàtria la publicació de la *opera omnia* comença només en 1942 i «al fondo della discordia di pareri intorno al valore dell'opera di Fernando Pessoa, dev'essere anche la poca conoscenza, da parte del pubblico, di essa, rimasta in gran parte dispersa». Giuseppe Carlo Rossi examina la problemàtica de l'elevat nombre de pseudònims que Pessoa atribueix als seus diferents moments poètics.

Emblemàtics per a la comprensió de la poètica de Pessoa són els versos que apareixen en una nota de l'article, destinats amb el temps a múltiples cites:

O poeta é um fingidor.
Finge tão completamente
Que chega a fingir que é dor
A dor que deveras sente.

Aquests són només alguns exemples de l'autoritat de les veus poètiques i crítiques divulgades en els cent números dels "Quaderni". Durant molts anys, des dels inicis de la revista, el director adjunt és Lucio Ambrozzi. El 1982 entra com a director Giuseppe Bellini, figura clau i d'absolut prestigi internacional per a la continuïtat i la consolidació dels "Quaderns" (la seva primera aparició es produeix en el núm. 16 de 1954, amb la ressenya de dos textos poètics de Dora Isella Russel).

A la secretaria de la redacció primer col·labora Carlo Antonio Santini (com director tècnic), més tard, a partir del n.7, Roberto Radicati di Marmorito (figura brillant i molt culta de la vella aristocràcia de Piemonte), secretari durant molts anys, a qui succeeix Pablo Luis Àvila, poeta, pintor i estudiós espanyol de Granada, ja docent a la Universitat de Pavia, de Catània i després a la Universitat de Torí. Al 1973 jo mateix sóc oficialment secretari de redacció, càrrec cobert successivament des de 1994 per la meva alumna Patrizia Castagnotti que serà redactor cap el 2010.

Pel que fa al meu paper dins de la revista, revocar la història dels "Quaderni" significa també recórrer trenta-cinc anys de la meva vida. Jove estudiant de la Universitat de Torí, al 1971 inici la meva experiència d'aprenentatge en la redacció, al carrer Po, número 19, l'edifici històric de la Universitat de Torí. En aquest període no es compten les tardes i nits de gran activitat transcorregudes corregint esborranys i fent fitxes de revistes. Treballar amb Bertini ha estat una gran lliçó d'activitat editorial i de coneixements bibliogràfics. Inoblidable, en particular, el primer número que jo he seguit directament, el n. 39-40, dedicat a Gustavo Adolfo Bécquer, on vaig publicar el meu primer article sobre

Bécquer i Chopin. De sabor antic també l'ambient de la Bottega d' Eramo, llibreria antiquària i editorial amb seu al carrer Gaudenzio Ferrari, número 9, que en aquells anys distribuïa comercialment els "Quaderni". Al voltant del propietari de Barrera, lligat a Bertini també amb una relació d'amistat, es desenvolupa una activitat febril que té a la universitat, al proper carrer de Sant'Ottavio, el seu punt de referència. La meua activitat amb els "Quaderni" successivament ha portat a terme moltes activitats professionals que continuen omplint la meua vida: la docència universitària i després la promoció cultural amb l'Associació Premi Grinzane Cavour. De tota manera, el fil amb la revista non s'ha interromput mai, és més, les meves diferents camins professionals s'han entrecruat sempre amb la cultura iberoamericana.

De fet, al voltant del aniversari dels "Quaderni", la revista, com ja he avançat, va organitzar el 2007 un congrés amb escriptors italians i espanyols: la iniciativa tenia per objecte subratllar els camins entre Itàlia, Espanya i les respectives literatures. Hi van participar escriptors italians com Angela Bianchini, Paola Mastrocola, Raffaele Nigro, Emanuele Trevi, Filippo Tuena, Andrea Vitali, Arnaldo Colosanti i, entre els espanyols, Rosa Montero, guanyadora del "Grinzane". Són tots elements que enriqueixen el quadre de les relacions importants que des de sempre uneixen Itàlia i l'àrea iberoamericana i que els "Quaderni" segueixen nodrint.

Hi confio la clausura d'aquestes pàgines a les paraules de Giovanni Maria Bertini, que es remunten als 1960. La menció a les expectatives sobre «nazioni europee» és premonitòria i després de gairebé cinquanta anys no té encara resposta, com ensenya la història recent d'Europa.

Els "Quaderni" reprenen ara el seu prestigiós camí amb un Comitè Científic internacional de gran espessor que recull estudiosos de quatre continents i que compta amb la implicació d'unes trenta universitats a tot el món. A tanta internacionalitat correspon una difusió constant a Itàlia. Ja des de 1946 d'ara endavant, com afirma Giuseppe Bellini.

All'epoca non esisteva nel nostro paese una rivista specifica di ispanistica, né mai era esistita negli anni precedenti. Bertini era allora, dal 1938, l'unico ordinario di letteratura spagnola e aveva la sua cattedra all'Università veneziana di Cà Foscari, ma era attivo anche, come incaricato, presso la Facoltà di Magistero dell'Università di Torino, dove in anni successivi si trasferì definitivamente e rimase fino alla cessazione dal ruolo, svolgendo un'opera proficua di studio e di diffusione non solo della letteratura iberica, ma di quella ibero-americana [...] Il primo concorso a cattedra del dopoguerra ebbe luogo nel 1956 e lo vinsero Guido Mancini, Franco Meregalli e Oreste Macrì, già collaboratori dei Quaderni. Incominciava così a consolidarsi un ispanismo italiano.

El camí de la revista avui continua amb èxit sota el lema del seu logotip. Un lema, provinent de Lope de Vega, que es troba també en la filosofia de Bertini, en el concepte de la unitat i de l'elevació de la cultura. ¡Cap ascendència podria ser més noble i més apropiada pels nostres temps!